

Baty Han

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 января, 2025
Baty Han BATU HAN

Çok kısa bir sürede, 13. asır dünyasının yarısına yakın bir kısmına hakim olan Çingiz Han'ın ölümünden önce, ülkesini dört oğlu arasında paylaştırdığı bilinmektedir. Bu taksimata göre; büyük oğlu Cuci'ye kuzey-batı, yani Kıpçak topraklarını,

Çağatay'a Türkistan'ı, Ögedey'e Doğu ülkelerini, küçük oğlu Tuluy'a da merkezi, yani baba ocağını vermişti. Cuci 1227 yılında, bir süre avı sırasında ölünce, geriye onsekiz oğlu kalmıştı. Bunların içinde en büyüğü Orda, sonra Batu geliyordu. Başa geçme hususunda Orda İçen ile Batu arasında anlaşmazlık çıkınca, mesele Çingiz Han'a intikal etti. Çingiz, Batu için altın aksamli Ak Orda, Orda için de gümüş aksamli Kök Orda kurdurdu. Altın gümüşten daha değerli olması hasebiyle, böylece Batu hanlık mevkiine geçmiş oluyordu. Başka bir hikayede de, büyük oğlunun ölümüne çok üzülen Çingiz Han, küçük kardeşini Deşt-i Kıpçak'a yollayarak, "Sayın Han" unvanını taşıyan torununa, babasının makamını vermiştir. Ayrıca, yine Çingiz'in Batu'yu Karakurum'a çağırdığı ve burada "babasının tahtına çıkmasını" söylediğine dair rivayetler de vardır. Dolayısıyla daha sonraları Türk tarihinde Altun Orda ismiyle yerini alan ve bir siyasi teşekkül olan bu devlet, Çingiz'in oğlu Cuci'nin payına düşen bölgede tesis etti. Çingiz ölmeden önce üçüncü oğlu Ögedey'in hükümdar olmasını istemişti. Onun yaptığı işler ve sözlerinin bir hakanınki gibi olduğuna inanıyordu. Buna rağmen Tuluy, yeni hükümdarın seçilmesi için bütün kardeşlerinin, amcalarının ve diğer ileri gelenlerin katılmasını düşünerek epey bir süre bekledi. Ama daha fazla oturmanın da anlamı yoktu. Çünkü pekçok mesele önlerinde duruyordu. 1228'de toplanan kurultayda Çingiz'in emrine uyularak, Ögedey han seçildi. Babası zamanında belirlenen yasalara sadık kaldı ve eski suçlar bağışlandı. Onun zamanında Kore zapt olundu, kuzey Çin tamamıyla kaganlığa dahil edildi ve 1236-1241 yılları arasındaki batı seferleri neticesinde Rusya ve Avrupa'nın büyük bir kısmı ele geçirildi. Bilindiği üzere Çingiz Han, 1220-1222 yıllarında Türkistan'ı zaptedince Kuman-Kıpçak yurduyla ilgilenmeye başladı. 1223'de Cebe ve Subutay Gürcistan üzerinden Kafkaslara girerek, Kuman-Kıpçaklarla karşılaşmıştı. Bu iki komutan, Kafkaslarda Derbent geçidinde tuzağa düşünce, Kuman-Kıpçaklara bir elçi göndermişler; Kıpçaklara onlarla aynı soydan geldiklerini söyleyerek yardım istemişlerdi. Onlar, Kıpçakların desteğiyle Alanları yendiler. Fakat Çingiz Han'ın hâkimiyet telakkisine göre herkes ona kayıtsız şartsız itaat etmeliydi ve Kuman-Kıpçaklara boyun eğmeleri için bir teklif yapıldı. Buna olumlu cevap verilmemesi üzerine Kıpçaklarla savaş kaçınılmaz oldu. Bu sırada Kafkas kavimlerinin aşağı-yukarı hepsi Çingiz Han'ın

üstünlüğünü tanıdılar. Fakat bir kısım Kuman-Kıpçak ileri geleni kaçtılar. Köten (veya Kutan), Bastı gibi Kuman beyleri Rusları, gelen Türk-Moğol kuvvetlerine karşı kıskırttılar. Bu tehlikenin Kuman-Kıpçak güçleriyle savuşturulacağına inanan Ruslar, Kiev'de bir toplantı yaptılar. Karşılarındaki ordunun Rus yurduna girmeden durdurulmasına karar verdiler.

Kabul edilen plan üzerine Rus knezlerinden birçoğu kuvvetleriyle beraber sefere çıktılar. Onlar Dnepr Nehri boyundaki Zaruba mevkiye geldiklerinde, Türk-Moğol hanedanlığının elçileri ulaştı. Ruslara karşı düşmanlıkları olmadığını söyledilerse de, Ruslar yine haince bu elçileri öldürdüler.

Neticede iki ordu Dnepr boyunda yerlerini aldı. Kuman-Kıpçak kuvvetleriyle takviyeli Rus ordusu çok kalabalık olduğu için Cebe ve Subutay Noyan, Don Nehri istikametinde geri çekildiler. Ruslar da onlar korktu sanarak peşlerine takıldılar. Hâlbuki Ruslar, tarihte Turan taktiği olarak bilinen bu savaş hilesine kanmışlardı. Türk-Moğol kuvvetleri arkalarından gelen Rusların elbet yorulacağını ve çembere alınacağını biliyordu. Nihayet beklenen oldu, Kalka Nehri kıyısında 1223 Mayısının sonunda meydana gelen savaşta Rus-Kıpçak müttefik güçleri büyük bir bozguna uğradı. Bu muharebede Kiev knezinin askerlerinden 10.000 kişinin öldürüldüğü söylenmektedir. Sefere katılan Rus kuvvetlerinin ancak onda biri yurtlarını yeniden görebilmiştir. Burada esir alınanların arasında Kiev knezi de vardı. Knez ve yanındakiler tahtalar altına konularak ezildiler. Ruslar öldürülen elçilerin cezalarını böylece çekmiş oluyorlardı.

Ne yazık ki bu Türk-Moğol ordusu geri dönüş yolunda Bulgar Türklerinin saldırısına maruz kalmışlardı. Ancak bu sırada kurultay için Karakurum'a gitmesi gereken güçler onlarla ilgilenmediği gibi, 1229 yılında bazı Kuman-Kıpçak ve Saksın kasabası ahalisi Bulgarlar arasına sığınmıştı. Moğollar bütün bunları unutmadı. 1236'da Türk-Moğol akıncıları Sir Derya'nın aşağısından Yayık Nehrine doğru ilerlerken bazı Kıpçak boylarını da önlerine katmışlar ve onlar İdil Bulgar Hanlığına sığınmışlardı. Dolayısıyla Çingiz'in torunu Batu Han'ın komutasındaki Türk-Moğol kuvvetlerinin ilk saldırısı İdil Bulgarlarının üzerine oldu. Böylece Bulgar ili yerle-bir edildi. Bazı Kıpçak beyleri direnmeye çalıştılar. Vur-kaç taktikleriyle onları oldukça yıpratılırsa da, sonunda

yakalanmaktan kurtulamadılar. Ancak Batu'nun ordusu içinde Kuman- Kıpçakların da olduğu bilinmektedir. Bunlar bir cihan devleti kurmak üzere olan Çingiz'in hâkimiyetini tanıdıkları için bu soydaşlarının durumunu düşünecek halde değildiler. Arkasından Buz tutmuş olan İdil Nehri aşılıarak, Rus topraklarına girildi. Böylece Çingizliler tarafından 1238'de, Rusya'nın kuzeyi tamamen zapt olundu.

Нурлан Санжар

БАТУ-ХАН

исторический роман

Batu Han, 1239'da yeniden Kuman-Kıpçak yurdunda görüldü. Don-Doneç havzasındaki Kuman sahasına bir sefer yapıldı. Kalka muharebesinde adı geçen Kıpçak beylerinden Köten (veya Kutan),

o sırada en meşhur kumandanlardan biriydi. Köten yeni gelen Türk kuvvetlerine karşı şiddetle mukavemet etti; fakat bunların çokluğu ve gücü karşısında direnemedi. Nihayet 40.000'den fazla Kuman-Kıpçak atlısı Macaristan'a kaçtı. Macar kralı kendilerine hiç de yabancı olmayan bu akraba topluluğu hemen hizmete almıştır. Bu arada Macar kralı da Köten'in kızıyla bir izdivaç yaptı. Köten'in kendisi ile beraber gelen Kıpçakların Hristiyanlığı seçtiği ve çeşitli bölgelere yerleştirildikleri bilinmektedir. Ancak Macarların bu kaçaklara yurtlarında ikamete izin vermesi, Batu'nun hiddetine sebep olmuş; bunun neticesinde Batu Han Macaristan'a bir sefer açmıştır. Maalesef bu sırada birtakım kışkırtmalar yüzünden Köten'in öldürülmesi, Macarları da müttefiksiz bırakmıştır. Moğolların önünden kaçan Kuman-Kıpçakların bir bölümü Bizans'ın Trakya, Makedonya ve Anadolu topraklarında da iskân olundular. Kumanlar ile Macarlar arasında kurulan evlilik münasebetlerine bağlı olarak IV. Laszlo (Kuman Laszlo) bir Türk prensesinden dünyaya gelmişti. Dolayısıyla Laszlo döneminde (1272-1290) Kuman-Kıpçak tesiri zirveye çıktı. Fakat 15-16. asırlardan sonra Macarlar arasında eriyip, gittiler. Yukarıdan da anlaşılabacağı üzere Ögedey zamanında batıya yapılan seferlerde orduların yönetimi görünürde Batu'nun elindeydi, ama hakikatte onları sevk ve idare eden, meşhur komutan Subutay'dı. 1236'larda başlayan bu hareketin asıl sebebi yukarıda da belirttiğimiz üzere, 1223 senesinde İdil boyundaki keşifler esnasında, Don Nehri civarındaki Bulgarların düşmanca tutumlarıydı. Sonuçta başta Bulgar şehri olmak üzere, pek çok yerleşim birimi ortadan kaldırıldı. Bu sırada Rus knezleri (beyleri) arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden, savaşlar çıktı. Gerçekte bu durum, Ruslar açısından müspet sonuçlar doğurdu. Artık güneydeki Kiev Rusya'sı değerini yitirerek, kuzeydeki Moskova bölgesi yükselişe geçti. Türk-Moğol kuvvetleri planlandığı biçimde seferin ilk aşamasını tamamladılar. Rusların karşılıklarına ciddi ve organize bir güç çıktığında, hiç de bir tehlike olmadıkları anlaşıldı. Arkasından Kuman-Kıpçaklara da bir darbe indiren Batu Han, 1241 tarihinde Kiev'i zapt ederek, adeta Avrupa'nın göbeğine daldı. Bu suretle 1240-41 seferi başarıyla neticelenmiş, binlerce km. genişliğindeki Doğu Avrupa sahası ele geçirilmişti. Çingiz sağlığında bu bölgelerin Cuci'ye verileceğini söylediğinden, Batu'nun zapt ettiği yerler de

dolayısıyla kendisinin olacaktı. Batu 1241 yılında İdil Nehrinin aşağı kesimlerine gelerek Orda'sını (başkent, karargâh), yani merkezini kurdu. Burasına Saray adını verdi. Kısa zamanda eski Bulgar ve İdil şehirlerinin yerini aldı. Bu bölgelerin en önemli siyasi merkezi oldu.

Ögedey, batı seferlerinde Subutay'a yardımcı olsun diye Batu (Cuci'nin oğlu), Börü (Çağatay'ın oğlu), Güyük (Ögedey'in oğlu) ve Mengü (Tuluy'un oğlu) gibi tiginleri vazifelendirmişti. Aslında bu akına büyük oğulların katılmasını Çağatay önermişti. Böylece ordunun kuvvetinin ve itaatın büyük olacağına inanılıyordu. Maalesef bir müddet sonra bu kardeş çocuklarının arasının açıldığını görüyoruz. Tiflis'in zaptı esnasında Batu yeğenleriyle beraber bir kurultay toplamıştı. Mecliste herkesten önce içmiş ve bu durum da Börü ile Güyük'ün hoşuna gitmeyince, toplantıyı terk etmişlerdi. Çünkü kendilerini Batu ile eş görüyorlardı. Ama gerçekte en yaşlıları da Batu'ydu ve büyük han tarafından onların lideri seçilmişti. Dolayısıyla Batu, bu olayı Ögedey'e anlattı. O da, herkesin içinde bu yaptıklarından dolayı Güyük'ü azarladı. Başarının kendine değil, bizzat Subutay'a ait olduğunu söyledi. Belki de Çingiz'in torunları arasındaki mücadelelerin ilk ciddi tohumları bu sırada atıldı.

1242 tarihlerinde Çağatay Han ile Ögedey vefat ettikten sonra, Moğol beyleri arasında kıyasıya mücadeleler başladı. İlk önce Çağatay ve Ögedey'in çocukları birleşerek Tuluy ve Cuci nesline karşı çıktı. Sonra da Çağatay ahfadıyla, Ögedey'inkiler arasında mücadeleler oldu. Hepsi yeni ganimetler ve topraklar peşine düştü. Devlet yeni bir han seçilinceye kadar Ögedey'in eşi, Töregene Hatun tarafından idare olundu. Ögedey sağlığında varis olarak kağanlığa üçüncü oğlu Küçü'yü tayin etmişti; fakat o Sunglarla yapılan bir savaşta ölünce (1236), Küçü'nün büyük oğlu Şiremen müstakbel kağan olarak belirlendi. Töregene, 1246'da Batu'ya rağmen, oğlu Güyük'ü han seçtirdi. Bu durum ülkede bir karışıklığa sebep olacaktı ki; Güyük'ün ölümü ile ortalık tekrar sakinleşti. Muhtemelen o Batu tarafından bir şekilde ortadan kaldırılmıştı. Yine devletin başında bu sıralarda bir kadın olan Güyük'ün hatunu Oğul-Kaymış'ı görüyoruz. 1248'den 1251'e kadar devlete o başkanlık etmiştir. Bundan sonra hükümdarlık Çingiz'in küçük oğlu Tuluy nesline geçti. Tuluy'un oğlu Mengü'nün tahta çıkmasını herkes onaylamak zorunda kaldı.

Mengü Kağan talihsiz yeğenlerini acımasızca cezalandırmıştı. O, Güyük'ün ölümü üzerine hanlığa naiplik etmiş olan karısı Ogul Kaymış'ı da bir çuval içinde suda boğdurdu. Başa geçtiğinde 43 yaşında olan Mengü, Çingiz Han'dan sonra Moğol kağanlarının en dikkate değer olanıdır. Az konuşan, debdebe ve gösteriştan uzak, sadece av sırasında dinlenen bu kağan atasının yasasına ve hükümlerine yeniden büyük önem verdi. Elbette ki Çingiz'in torunları arasında en büyükleri ve dirayetlisi olması hasebiyle Batu'nun yeri bambaşkaydı. Çingiz yasalarının icabından dolayı, Karakurum'daki hana bağılı gözüküyorsa da, aslında herkes onun gücünün farkındaydı. Batu Han, İrtiş Nehri boyundan, Aral Gölü'nün kuzey çevresi de dahil olmak üzere Kama ve bütün İdil havzası, Özü ve Turla (Dnestr) mıntıkasına kadar uzanan geniş bir sahada yeni bir idari sistem kurdu. 1255 yılına kadar yaşadı ve o "Sayın Han" unvanını taşıyordu.

Öbürleriyle karşılaştırdığımızda Çingiz soylular içerisinde en akıllıları ve güçlüleri Cuci nesli çıktı. Onlar, hem Deşt-i Kıpçak'a, hem de Sibirya'nın büyük bir bölümüne hakim olarak neredeyse 16. asrın sonuna kadar varlıklarını sürdürdüler. Ayrıca Batu Han'ın kumandasında fetihler yapan kuvvetlerin 600.000 kişiden ibaret olduğu söylenmektedir. Bu insanların sadece 60.000 kişisi Moğol asıllıydı. Bununla beraber, Reşideddin'in bize aktardığı Çingiz Han'ın vasiyetine göre, büyük kağan Batu'ya ancak 4000 esas Moğol veriliyor, geri kalan ordular ise müttefik Türkler olan Kıpçaklar, Bulgarlar, Oğuzlar ve diğerlerinden meydana geliyordu. Bu da bize, Altun Orda Hanlığının kısa bir süre içinde nasıl Türkleştiğini ve Müslümanlaştığını göstermeye yetmektedir.

Batu'nun ölümünün ardından başa geçen Berke döneminde Altun Orda'ya İslamiyet nüfuz ettiği gibi, Berke Han kendi adına para bastırarak, adeta Karakurum ile olan bağına da kopardı.

Neticede iktidar kavgaları ve çekişmeleri yüzünden koskoca Altun Orda Hanlığı parçalandı. Onların bu mücadeleleri Rusya'nın yükselmesine yaradı. O zaman beylerin gözlerini sadece şahsi çıkarlar bürümüştü. Hanların ve boyların birbirleriyle mücadelesi kendi kendilerini tüketti. Bu suretle 16. yüzyılın başında, vaktiyle Doğu Avrupa'nın en kudretli devleti ve Moskova knezliğinin yükselmesinde büyük payı olan Altun Orda tarihten silindi. Onun yerine Kırım, Kazan ve Hacıtarhan'da yeni hanlıklar kuruldu. Bunların hepsi Altun

Orda'nın varisi olarak kendilerini gördüler, ama hiçbirisi de bu devletin yerini dolduramadı.

Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ. Taryhy şahslar